emin yayınları
Sertifika No: 41427
ISBN:978-625-8077-56-8
9 786258 077568
www.eminyayinlari.com.tr

RAHİM TARIM ARMAĞANI

RAHİM TARIM ARMAĞANI

EMİN YAYINLARI

RAHİM TARIM ARMAĞANI

Fahriye Abla, monna rosa, Lavinia gibi şiirlerin lirizmi, yaşanmışlığından gelir. Zira, herkesin bir Fahriye Abla'sı, Monna Rosa'sı, Lavinia'sı olmuştur veya olabilir. Bu yönüyle şiir, kendisinden beklenen estetik özelliği de yerine getirmiş olur. Bu da belli bir noktadan hareketle sanatın "insan"a yani "herkes"e hitap etmesidir. Sanatın bu incelikleri göz önüne alınmadan yapılan sıradan yorumlarla hem okuyucu olarak muhayyilemiz sınırlanmakta, hem de eserlerin estetik yönleri törpülenerek yok edilmektedir.

EMİN YAYINLARI

RAHİM TARIM

ARMAĞANI

Editörler

Levent Ali ÇANAKLI

Nihan ABİR

EMİN YAYINLARI

Bursa, 2022

Emin Yayınları 456

Rahim Tarım Armağanı

Editörler
Levent Ali ÇANAKLI
Nihan ABİR

1. Baskı: Aralık, Bursa 2022

Kapak Tasarım
Canan Suner

Kapak Grafik Uygulama
Didem Uraler

Tasarım
Emin Özdamar

Baskı/Cilt
EMİN YAYINLARI
Fethiye Mah. Kırlangıç Sok. No: 2 Nilüfer / BURSA
Tel: (0224) 2422897-98, Fax: (0224) 2412569
www.eminyayinlari.com.tr

© Bütün yayın hakları anlaşmalı olarak Emin Yayınları'na aittir. Kitap, yayıncının ve yazarın izni olmaksızın hiçbir surette (baskı, fotokopi, elektronik, manyetik, mekanik ve sesli ortamlarda ya da başka bir şekilde) kısmen veya tamamen çoğaltılamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir. Her makalenin yasal ve fikri sorumluluğu makale sahibine aittir.

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI
Cataloging-in-Publication Data (CIP)
Rahim Tarım Armağanı
Editörler
Levent Ali ÇANAKLI
Nihan ABİR
1. Biyografi 2. Türk Edebiyatı 3. Edebiyat
ISBN: 978-625-8077-56-8
Sertifika No: 41427

SUNUŞ

Türklük bilimine gönül vermiş her idealist akademisyen, Fuat Köprülü'nün istikamet belirten şu meşhur sözünü hatırlayacaktır: "Edebiyat tarihine hevesli her Türk genci, henüz inşa malzemesinden hiçbiri hazır bulunmayan bu büyük millî âbide için, izah edilen usuller dairesinde hiç olmazsa birer taş getirmeğe çalışmalıdır." Edebiyat tarihçiliğimizin ilmî kurucusu olan Köprülü'den bu yana yüzlerce ilim adamı, veciz şekilde dile getirilen bu davet/görev icabınca Türk kültür ve edebiyatına binlerce çalışma ile hizmette bulunmuş; "millî âbide"mizi her biri başka bir cephesinden yükseltmeye çalışmıştır.

Bu kitabı kendisi için hazırladığımız, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünün "emek"li hocası Prof. Dr. Rahim Tarım; kırk yıllık akademi hayatı boyunca kaleme aldığı eserleriyle, yeni Türk edebiyatı metinlerinin ilmî neşirlerine yaptığı katkılarıyla bu âbideye çok taş taşımış ve hâlâ da taşımaya devam etmektedir. Biz de armağanımızla bir anlamda hocamızın bu hizmetlerini anarak "Sa'yi meşkûr olsun." temennisinde bulunmak istedik.

Kuşku yok ki her kitap, başka bir sorumluluktur. Armağan kitaplar söz konusu olduğunda ise bu sorumluluk daha da ağırlaşır çünkü hocaya yüz akı bir armağan sunabilmek için tüm süreci mutlak kontrol altında tutmak gerekir. Göstermeye çalıştığımız bu dikkatle; yazı takibi, seksene yakın yazının tekrar tekrar okunması, gereken bazı düzeltmeler için makale yazarlarıyla yazışmalar ve nihayetinde dizgi-baskı aşaması altı aylık bir emeğe tekabül etti. Neticede altı bölümden oluşan bu eser ortaya çıktı: *I. Rahim Tarım'a Dair, II. Rahim Tarım ve Mehmet Rauf, III. Edebiyat, IV. Dil-Dil Bilimi, V. Güzel Sanatlar-Sanat Tarihi, VI. Tarih-Psikoloji-Sosyoloji.*

Kitabın zengin yazar kadrosu, esas itibarıyla Rahim Tarım'ın akademi dünyasında bilim adamı olarak gördüğü saygıyı ve insan olarak ne kadar sevildiğini ortaya koymaktadır. Türkiye'nin otuzdan fazla üniversitesinden farklı bilim dallarında çalışan onlarca akademisyenin, ayrıca sanat tarihçisi ve yazarların katkısı başka türlü neyle izah edilebilir? Bir emekli edebiyat profesörü için hazırlanan armağan kitaba edebiyat ve dil dışında sosyoloji, psikoloji, güzel sanatlar ve tarih alanlarından da katılım olması, bu sevgi ve saygının göstergesi olarak anlaşılmalıdır. Öte yandan bu çeşitliliği, disiplinler arası çalışmanın önemini her fırsatta vurgulayan Prof. Dr. Tarım'a yakıştırdığımızı da eklemeliyiz.

Bu armağanın ortaya çıkmasında en büyük pay, değerli yazılarıyla teveccüh gösteren yazarlarımızındır. Kitap, onlar sayesinde vücut bulmuştur. Hepsine teşekkür ederiz. Ayrıca, armağanın basılmasına verdikleri maddi manevi desteklerden ötürü muhterem hocamız Prof. Dr. Alev Sınar Uğurlu'ya ve Sayın Dr. Öğretim Üyesi Dinçer Atay'a, kapak tasarımını zarif teklifiyle üstlenen Sayın Dr. Öğretim Üyesi Canan Suner Hocamıza, armağanın sekretaryasını yürüten ve iş yükümüzü azaltan değerli Sinem İnce kardeşimize, basım sürecindeki yardımlarından dolayı Emin Yayınları'nın sahibi değerli Emin Özdamar'a şükranlarımızı sunarız.

Kendisinden çok şey öğrendiğimiz sevgili Rahim Hocamız, gerçek bir bilim adamının bilimden emekli olamayacağını, emekliliğin sadece dinlenmeye çekilmek olduğunu; cehaletin her çeşidiyle boğuşulan bir ülkenin profesörünün hiçbir şey yapmadan oturma hakkı bulunmadığını yazılarıyla, konferanslarıyla göstermeye devam ediyor. Hocamıza esenlikler içinde geçireceği ve nice kıymetli eserler yazacağı uzun bir ömür dileyerek bu armağan kitabı kendisine sunmaktan mutluluk duyuyoruz.

Levent Ali ÇANAKLI
Nihan ABİR
Bursa, 2022

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ **3**

İÇİNDEKİLER **5**

I. RAHİM TARIM'A DAİR

RAHİM TARIM İÇİN
Levent Ali ÇANAKLI *13*

HOCAM RAHİM TARIM İÇİN
Nihan ABİR *25*

DERS BİR ŞÖLENDİR
Ferhat ÖZKAN *26*

KALIPLARIN ÖTESİNDE BİR PROFESÖR
Dilber ATAY *28*

RAHİM HOCADAN ÖĞRENDİKLERİM
Furkan ABİR *31*

NE İSA'YA NE MUSA'YA YARANMAK İSTEYEN BİR ENTELEKTÜEL: RAHİM TARIM'IN *ÇOCUKLUK VE ŞİİR ZAMANIN VE MEKÂNIN ÖTESİ* ADLI ESERİ ÜZERİNE
Abdurrahman KAYA *32*

BİLİMİN TARAFINI TUTAN BİR BİLİM İNSANI: RAHİM TARIM
Mehmet Akif ERTAŞ *41*

"ÇOCUKLARDAN SORUMLUYUZ": *ÇOCUKLUK VE ŞİİR* ÜZERİNE
Çimen GÜNAY-ERKOL *43*

II. RAHİM TARIM VE MEHMET RAUF

MEHMET RAUF'UN *EYLÜL* ROMANI ÜZERİNE DÜŞÜNCELER
BİR ROMANIN DOĞUŞ SÜRECİ
Kemal ÖZMEN *51*

MEHMET RAUF'UN ESERLERİNDE DENİZCİLİK MESLEĞİNDEN GELEN UNSURLAR
Sinem İNCE *79*

III. EDEBİYAT

TEVFİK FİKRET'TE AİLE FİKRİ
Furkan ABİR *87*

MURATHAN MUNGAN'IN *YÜKSEK TOPUKLAR*'INA PSİKANALİZ KURAMI ODAKLI BİR BAKIŞ
Nihan ABİR 92

YAŞAR KEMAL ANLATISINDA DEĞİŞİMİN YANSILARI: *BİNBOĞALAR EFSANESİ*
Feridun ANDAÇ 98

FATMA ALİYE HANIM'IN ŞİİR KONUSUNDAKİ GÖRÜŞLERİ VE ŞİİRLERİ
Hülya ARGUNŞAH 101

KÖY ENSTİTÜLÜ UNUTULAN BİR YAZAR: MEHMET BAŞARAN'IN "AHLAT AĞACI" ŞİİRİNDE KÖY AİDİYETİ
Dinçer ATAY 112

CENGİZ AYTMATOV'UN *İLK ÖĞRETMEN* ROMANINDA EĞİTİM MESELELERİ VE ÖĞRETMEN DUYUŞEN
Mahmut BABACAN 118

HULKİ AKTUNÇ EDEBİYATININ BİYOGRAFİK KAYNAKLARI
Macit BALIK 125

SÜLEYMAN ÇELEBİ'NİN MEVLİDİNDE MEDLİ HECELER
Bekir BELENKUYU 134

YİĞİT KERİM ARSLAN'IN ŞİİRLERİNE GENEL BİR BAKIŞ
Halil CİN 142

SEZAİ KARAKOÇ'UN ŞİİRLERİNDE ŞEHİRLER ÜZERİNDEN İKİ MEDENİYET KARŞITLIĞI
Nurullah ÇETİN 147

YUNUS'TAN ÜÇ ÖĞÜT (SEV, TEFEKKÜR ET, DÜNYAYA MEYLETME)
Muharrem DAYANÇ 157

AYLAKLIK FENOMENİ
Dağhan DÖNMEZ 163

MELİH CEVDET ANDAY'IN ŞİİRDE ANLAM, AÇIKLIK VE KAPALILIK OLGUSUNA BAKIŞI
Mitat DURMUŞ 167

MÜFTÜOĞLU AHMET HİKMET'İN MENEKŞELERİ
Hidayet DUYAR 176

İBRAHİM ALAADDİN GÖVSA VE ÖĞRETMENLİK MESLEĞİ
Kelime ERDAL 188

BURSA İNEBEY YAZMA ESER KÜTÜPHANESİ ULUCAMİ 2708 NUMARADA YER ALAN GÜFTE MECMUASI ÜZERİNE BİR İNCELEME
Süleyman EROĞLU 194

ELEŞTİRİ-SONRASI OKUMA VE BİR ŞİİR ("GECEKONDU")
Bilgin GÜNGÖR 217

TÜRK ÇOCUK EDEBİYATININ UNUTULMUŞ İSİMLERİNDEN BİRİ: EMİN ÂLİ SİPAHİ
Ahmet GÜNŞEN *226*

ÖLÜM KARŞISINDA ABDÜLHAK HÂMİD
Muhammet GÜR *243*

AHMET MUHİP DIRANAS'IN POETİKASI
Özgür İLDEŞ *251*

MEŞRUTİYET DÖNEMİ TÜRK EDEBİYATINDA MEÇHUL BİR SANATKÂR:
SADİYE VESİLE
Beyhan KANTER *264*

SEZAİ KARAKOÇ'UN HİKÂYECİLİĞİ ÜZERİNE
M. Fatih KANTER *270*

TEVFİK FİKRET'İN SEMBOL VE İMGE DÜNYASI ÜZERİNE
Mesut KAPLAN *277*

KADRO HAREKETİ VE ROMANLARI (*YABAN, TOPRAK UYANIRSA*)
Ramis KARABULUT *287*

PALİMPSEST VE YUSUF İLE ZÜLEYHA KISSASI EKSENİNDE DİLÂVER CEBECİ'NİN "BU YUSUF'UN ZİNDANDAN SESLENİŞİDİR" ŞİİRİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME
Oğuzhan KARABURGU *294*

AN ECOCRITICAL APPROACH TO ISTANBUL IN ORHAN PAMUK'S NOVEL *A STRANGENESS IN MY MIND*
Metin KARADAĞ *301*

ÖNCE BİRLİK
İsa KOCAKAPLAN *314*

EBEDÎ ÂKİF VE KASTAMONU NASRULLAH CAMİİ'NDEKİ VAAZI ÜZERİNE
Murat KOÇ *318*

SANAT VE EDEBİYAT GAZETESİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME
İsmail Alper KUMSAR *324*

KENTTEN TABİATA: SÜREYYA BERFE ŞİİRLERİNDE KAÇIŞ VE SIĞINMA
Haluk ÖNER *338*

SEZAİ KARAKOÇ'UN "ŞEHRAZAT" BAŞLIKLI ŞİİRİ ÜZERİNDE BAZI DİKKATLER
Ersin ÖZARSLAN *346*

TÜRK DÜNYASI ATASÖZLERİ ÜZERİNDEN BABAYA BAKMAK
Metin ÖZARSLAN *354*

MİLLÎ MÜCADELE'DE İKİ GÜÇLÜ SES:
MEHMET ÂKİF'İN KASTAMONU GÜNLERİ VE *AÇIKSÖZ* GAZETESİNDE MEHMET ÂKİF
Kamil PARIN *364*

TEVFİK FİKRET ŞİİRİNDE GELİŞMENİN ARACI VE GÖSTERGESİ OLARAK DEĞİŞİKLİKLER
Nâzım H. POLAT 371

BİR YÜREKTE İKİ MEMLEKET/İKİ YAKADA BİR YÜREK
Fatih SAKALLI 383

NERİMAN NERİMANOV'UN FİKİR DÜNYASINDA TOPLUM VE EĞİTİM ANLAYIŞI
Nesrin SARIAHMETOĞLU 392

BİYOGRAFİSİNE SIĞMAYAN BİR TİYATRO ADAMI OLARAK MUHSİN ERTUĞRUL YA DA *BAĞIŞLA ONLARI, ÖLMEYİ BİLEN ADAM MUHSİN ERTUĞRUL* VE *MUHSİN-SAHNEDE IŞILTILI BİR İZ* ADLI BİYOGRAFİK ANLATILARDA MUHSİN ERTUĞRUL PORTRESİ
Canan SEVİNÇ 399

MEHMET ASAF'IN *HANIMLAR ÂLEMİ* GAZETESİNDEKİ TİYATRO VE ŞİİRLERİ ÜZERİNE
Mehmet SOĞUKÖMEROĞULLARI 406

OĞUZ ATAY'IN "GÜNLÜK"ÜNDE İNANCIN İZLERİ
Dursun ŞAHİN 415

MİLLÎ MÜCADELE'NİN METİNLEŞEN YÜZÜ: *ATEŞTEN GÖMLEK*
Veysel ŞAHİN 419

HZ. PEYGAMBER'İ ÇOCUĞA TANITMAK AMACIYLA YAZILAN KİTAPLARIN ÇOCUK EDEBİYATI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ
Alev SINAR UĞURLU 434

BEYAZ KALE ROMANINI VEBA SALGINI ÜZERİNDEN OKUMA
Nurullah ULUTAŞ 444

TEVFİK FİKRET'İN ŞİİRLERİNDE PATETİK NİTELİKLER
Yasin YAVUZ 458

KIBRIS TÜRK EDEBİYATINDA İLK TEFRİKA HİKÂYE: KAYTAZ-ZÂDE MEHMED NÂZIM'IN 'ADEM-İ İHTİYÂT'I
Ahmet YIKIK 463

MÜTAREKE'DEN CUMHURİYET'E FALİH RIFKI ATAY
Sefa YÜCE 470

PEYAMİ SAFA'NIN ŞİİR HAKKINDAKİ DÜŞÜNCELERİ
Hasan YÜREK 476

IV. DİL-DİL BİLİMİ

"YOSMA" KELİMESİNİN ANLAM DEĞİŞİMİ VE YAYILMA ALANLARI
İ. Hakkı AKSOYAK 485

"INTER" (ARASI) ÖNEKİYLE YARATILAN ÇÖZÜMLEME YÖNTEMLERİ VE YÖNELİMLERİ
Kubilay AKTULUM 488

DOĞU TÜRKÇESİYLE YAZILMIŞ *RÂHATÜ'L-KULÛB*'UN UPPSALA NÜSHASI ÜZERİNE
Gülhan ERDEM *497*

BİRLEŞİK ZAMAN EFSANESİ
Mustafa S. KAÇALİN *504*

TANZİMAT DÖNEMİ'NDE YAZILMIŞ İKİ FARKLI *SARF-I TÜRKÎ* ÜZERİNE FONETİK BİR DEĞERLENDİRME
Sevda KAMAN *508*

ÇUN- SÖZCÜĞÜ VE SÖZCÜĞÜN TARİHÎ YOLCULUĞU
Abdullah KÖK / Özge EKER KAVALÇALAN *515*

TARİHÎ VE ÇAĞDAŞ TÜRK YAZI DİLLERİNDE *ÖFKE* SÖZCÜĞÜ VE TÜREVLERİ
Duygu YAVUZ ÖZ *524*

TÜRKÇEDE DEVE İLE İLGİLİ KELİMELER ÜZERİNE
Mesut ŞEN *533*

BATI (İNGİLİZCE'DE)'DA RİTİM
Günay TULUM *542*

ÖZBEKÇE'DEN HAREKETLE *YÅZ-* TASVİR YARDIMCI FİİLİ ÜZERİNE BAZI TESPİTLER
Mehmet Mahur TULUM *560*

YAZINSAL YAPITTA ANLAM
Oktay YİVLİ *563*

V. GÜZEL SANATLAR-SANAT TARİHİ

İSLAMİYET'İN KABULÜNDEN ÖNCE İLK ÇAĞ VE ORTA ÇAĞ TÜRKLERİNDE TAPINAK
Yaşar ÇORUHLU *569*

YİRMİNCİ YÜZYIL BAŞI OSMANLI SANAT YAYIMCILIĞINA *ŞEHBAL* VE *OSMANLI RESSAMLAR CEMİYETİ GAZETESİ* ÜZERİNDEN BİR BAKIŞ
Oğuz Alp DEDEOĞLU / A. Sinan GÜLER *592*

3D YAZICIDAN ŞEFFAF DÜNYALAR
İlhan HASDEMİR / Redaksiyon: Fatma ALBAR *600*

TÜRK SİNEMASINDA ÖMER SEYFETTİN UYARLAMALARI
Mehmet IŞIK *606*

ATIF YILMAZ SİNEMASINDA NECATİ CUMALI UYARLAMALARI
Funda MASDAR *616*

OSMANLI DÖNEMİ'NDE DOĞU ANADOLU'DA AVRUPA CAM BONCUKLARI
Necla ARSLAN SEVİN / Veli SEVİN *624*

İLLÜSTRASYONUN SÜREÇ İÇİNDE TÜRKİYE'DEKİ KONUMU VE ETKİNLİĞİ
Canan SUNER *635*

HEM RESSAM HEM ŞAİR, BİR USTADAN DİĞERİNE: REİS
Ömer Faruk ŞERİFOĞLU *644*

VI. TARİH-SOSYOLOJİ-PSİKOLOJİ

ALANYA'DA DENİZCİLİK (1860-1955)
Süleyman BEYOĞLU *653*

HALİKARNAS BALIKÇISI'NIN *AGANTA BURİNA BURİNATA* ROMANINDA COĞRAFYA-TOPLUM ETKİLEŞİMİ
Berna FİLDİŞ *657*

DEDİKODUNUN PSİKOLOJİSİ
Adem KANTAR *662*

KEŞİŞ'TEN ULUDAĞ'A TARİHİN AKIL DEFTERİNDEN NOTLAR
Bedri MERMUTLU *667*

EKLER

RAHİM TARIM İLE SÖYLEŞİ
Sinem İNCE *685*

FOTOĞRAFLARLA RAHİM TARIM 693

SÜLEYMAN ÇELEBİ'NİN MEVLİDİNDE MEDLİ HECELER

Bekir BELENKUYU*

1. Aruz Vezni ve Türkçeye İntibakına Dair Giriş

Kökeni Arap edebiyatına dayanan aruz sistemi hecelerin uzun-kısa veya kapalı-açık oluşuna göre düzenlenmiş bir ahenk sistemidir. Özellikle manzum metinlerde doğrudan görülmediği hâlde bütün metne nüfuz etmiş şekilde karşımıza çıkar. Kendi içinden doğmuş olduğu Arapçanın sentaksıyla sıkı bir bağ içerisindedir. İslamiyet'in yayılmasıyla diğer dillerde de kullanılmaya başlayan aruza intibakın Türkçede kolay olduğunu söylemek pek mümkün değildir.

Aruzun bilhassa barındırdığı uzun heceler vasıtasıyla Farsçada daha rahat yerleşip kabul gördüğü müşahede edilir. Fakat Türkçede durum daha kademeli gerçekleşmiştir. Bugün için aruzla kaleme alınmış ilk Türkçe eser olarak kabul edilen *Kutadgu Bilig*'den (telifi 462/1069) itibaren çok çeşitli aruz tecrübeleri yaşanmıştır. Özellikle Anadolu sahasındaki tecrübeler Mehmet Âkif gibi aruzu Türkçenin sentaksıyla başarılı şekilde örtüştüren bir nâzımı netice vermiştir. Baştan sona bu tecrübelerin hepsindeki ortak nokta, aruzu ısrarla kullanma gayretidir.

Aruzun Türkçedeki kullanımı konusunda ilk asırlarda sadece uygulama boyutunda eserler verilmiştir. Türkçe aruz nazariyatı çalışmaları ise *Kutadgu Bilig*'in telifinden dört asır sonra Ali Şir Nevâî'nin *Mîzânü'l-evzân* (telifi 898/1492'den sonra) adlı eseriyle olgun bir örneğine kavuşmuştur. Aruzla ilgili teorik eserler daha sonraki asırlarda yazılmaya devam etse de kavramların daha çok Arap ve Fars aruz sistemleriyle izah edildiği görülür. Fakat Türkçe şiir örneklerinde teorik eserlerin çizdiği sınırların dışında da pek çok uygulamaya rastlanır. Bu durum Türk şiirinde yapılan aruz tasarruflarının doğru anlamlandırılmasının önünde büyük bir engel teşkil etmektedir. *Kutadgu Bilig*'den başlayıp bugün çok az da olsa hâlâ devam eden aruz kullanımında bazı tasarrufların tartışmaya açık bir tarafı bulunmaktadır. Ancak bu tartışmalarda aruzun Türkçeye asla uymadığı, hatta Türkçeyi bozduğu, Türkçenin asıl ve biricik vezninin hece vezni olduğu gibi (Düzenli, 2018: 147-149) taraflı yaklaşımların meseleyi sağlıklı bir sonuca ulaştırmadığını da unutmamak gerekir.

Asırlar boyunca aruzla ortaya koyulan metinlerde yapılan tasarruflar incelendiğinde bugün için *kusur* kabul edilen uygulamaların zaman zaman bizzat takip edildiği görülmektedir. Bu yüzden imale, zihaf gibi uygulamaları toptan bir şekilde sınıflandırmadan önce asırlar boyunca ortaya koyulmuş metinleri ahenk ve anlam çerçevesinde yeniden değerlendirmek gerekir. Bu sayede sadece edebî metinlerde değil hemen her türlü konuda yazılmış metinde aruzu ısrarla kullanan müelliflerin estetik zevkini de bir nebze anlamak mümkün olacaktır.

Yapılan tasarruflarla ilgili doğru bir sonuca ulaşmak aruzla kaleme alınmış bütün Türkçe metinler bir arada değerlendirildiği zaman mümkün olacaktır. Bununla birlikte Türkçenin kurucu metinlerinin veya en meşhur örneklerinin ele alınmasıyla da konu hakkında bir fikir yürütmek mümkündür. Bu yazıda Süleyman Çelebi'nin (ö. 825/1422) Türk kültür ve edebiyatında önemli bir yere sahip olan *Vesîletü'n-necât* (telifi 812/1409-10)[1] adlı mevlidindeki medli hecelerin kullanımı incelenecektir. Türkçenin yapısına neredeyse bütünüyle yabancı olan medli hecelerin Anadolu sahasının ilk dönemlerindeki bu metninde kemiyet ve keyfiyet itibarıyla nasıl yer aldığı ortaya

* Dr. Öğr. Üy., Anadolu Üniversitesi.

[1] *Vesîletü'n-necât*'ın bugüne kadar pek çok neşri yapılmıştır. Bunların büyük bir kısmı akademik kaygılardan uzaktır. Bununla birlikte Ahmet Ateş (1954), Faruk Kadri Timurtaş (1990), Necla Pekolcay (2005) gibi araştırmacıların ilmî neşirleri de bulunmaktadır. Bu çalışmada yararlandığımız kaynak hem telaffuz özelliklerini göstermesi hem de ihtiva ettiği beyit sayısı bakımından en kullanışlı olduğunu düşündüğümüz Faruk Kadri Timurtaş'ın neşridir.

koyulacaktır. Bu sayede *Vesîletü'n-necât*'ın Anadolu sahası Türk klasik şiir diline nasıl bir etki bırakmış olabileceği üzerinde durulacaktır. *Vesîletü'n-necât*'taki görünümlerini ele almadan önce meddin tanımı ve kapsamına değinmek yerinde olacaktır.

2. Meddin Tanımı ve Kapsamı

Lügat anlamı "uzatma, çekme" olan *med* (aslı medd مدّ) aruz ıstılahına göre bileşik hecelerin kendi değerinden biraz daha uzun okunmasıdır. İçerisinde uzun ünlü bulunup sonu kapalı olan *yâr*, *eşk* gibi bileşik heceler aruz kurallarına göre birincisi uzun ikincisi kısa iki hece sayılmakta ve *yâ-r(i)*, *eş-k(i)* şeklinde takti edilmektedir. Bu tarz hecelerin manzumeyi okurken *eeşk*, *yaar* şeklinde med yapılması inşâdı güzelleştiren bir husus olarak görülmüştür (Şafak, 2003: 37). Bu uzatmaya imâle-i memdûd adı da verilmiştir (İpekten, 2005: 150).

Temelde sonu kapalı bir hece olan medli heceler beş farklı şekilde karşımıza çıkar:

1. Bir uzun ünlü ve bir ünsüzle kurulmuş heceler: *âb*, *ûd* gibi.

2. Bir ünsüz, bir uzun ünlü ve bir ünsüzle kurulmuş heceler: *bâb*, *yâr* gibi.

3. Bir kısa ünlü ve yan yana iki ünsüzle kurulmuş heceler: *asr*, *aşk* gibi.

4. Bir ünsüz bir kısa ünlü ve yan yana iki ünsüzle kurulmuş heceler: *rahm*, *dest* gibi.

5. Bir ünsüz, bir uzun ünlü ve yan yana iki ünsüzle kurulmuş heceler: *dôst*, *pôst* gibi (Dilçin, 2009: 12).

Farklı harflerle müstakil bir kelimede veya bir kelimenin hecesi olarak karşımıza çıkan bütün bu heceler aruz kurallarına göre inşâd esnasında eğer kendisinden sonra ulama yapılamayacaksa yukarıda belirtilen fazladan (i) sesini almalıdır. Bir buçuk hece de dediğimiz bu heceler nokta-çizgi usulüne göre bir çizgi bir nokta (_ .) olarak gösterilir. Fakat manzum metinlerde medli hecenin tek kapalı hece olarak zihaflı okunduğuna veya Türkçe bazı kapalı hecelerin medli okunduğuna da rastlanır.[2] Ayrıca içinde uzun ünlü bulunduğu hâlde sonu *nûn* harfiyle biten hecelerde genel temayüle göre med yapılmaz. Dolayısıyla bunları medli hece saymak konusunda bir tereddüt oluşur. Fakat yapı bakımından medli hece tanımına uyduğu ve şairlerin yeri geldiğinde bu tarz heceleri medli okuduklarından dolayı çalışmamızda sonu *nûn* ile biten heceler de medli hece sayılacaktır.

Yapısal özelliklerini bu şekilde özetleyebileceğimiz imâle-i memdûd, tek açık heceyi uzatarak kapalı hece yapma şeklindeki imâle-i maksûr kadar karşımıza çıkmaz. Aruz öğretiminde bugün kullanılan nokta-çizgi usulünde en çetrefilli uygulamalardan biri olarak görülse de manzum metinlerde aslında daha kolay fark edilebilir. Medli heceler metnin inşâdına dikkat ederek uygulandığında hem tespiti kolaylaşmakta hem de manzumenin kendine has iç ahengini güçlendirmektedir.

Her ne kadar bazı araştırmacılar medli heceleri bütünüyle gereksiz ve yersiz görüp ahenge ve anlama katkı sağlamadan sırf vezin zaruretiyle bunlara başvurulduğunu iddia etse de (Tokatlı, 2001: 707-710) Fuzûlî ve Bâkî gibi başarılı pek çok şairin medli heceleri ustaca kullandığı görülmektedir (Kaplan, 2018).

Fuzûlî ve Bâkî gibi usta şairlere ulaşan yolun henüz başlarında yer alan Süleyman Çelebi'nin *Vesîletü'n-necât*'ında karşımıza çıkan medli hecelerin değerlendirilmesi aruzun Türk edebiyatındaki seyrini doğru anlayabilmek için bir ipucu sunacaktır. Bunun için *Vesîletü'n-necât*'ta uygulanan, uygulanmayan, ulama veya zihafla yapısı değişen bütün medli heceler ele alınacaktır.

3. Vesîletü'n-necât ve İhtiva Ettiği Medli Heceler

Süleyman Çelebi'nin Eski Anadolu Türkçesi döneminde *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* kalıbıyla kaleme aldığı *Vesîletü'n-necât*'ı Hz. Peygamber'in hayatına dair kıymetli muhtevasının yanında yapısı bakımından da önemli bir eserdir. Türk şiir dilinin gelişimine dair sunduğu somut veriler

[2] Aruzla ilgili teorik kaynaklar dağ, toprağ, var gibi Türkçe kelimelerde de imâle-i memdûd yapıldığını belirtir (Saraç, 2010: 212). Verilen bu kısıtlı örneklerden öte Türkçe daha pek çok kelimede imâle-i memdûd yapıldığı farklı çalışmalarda örnekleriyle ortaya koyulmuştur (Taş, 2008 ve Kaplan, 2011).

Vesîletü'n-necât üzerinde ciddiyetle durmayı gerektirir. Redif, kafiye kullanımının yanında metni bir bütün olarak ayakta tutan aruz yapısını da ortaya koymak önem arz eder. Bunun yanında yapısal özelliklerin anlamı şekillendiren edebî sanatlar çerçevesinde ele alınması daha doğru sonuçlar ortaya koyacaktır. Bahsedilen bütün yönler makale hacmindeki bir yazının boyutlarını aşacağı için ayrı ayrı çalışmalarla detaylı bir analize tabi tutularak incelenmelidir. Bu yüzden aruzun sadece medli hece yapıları bu çalışmaya konu edilmiştir.

Mevlid metnindeki medli heceler aldığı ekle veya terkible meddi düşen heceler, meddi ulamayla düşen heceler, medli olup da zihaflı okunan mısra ortası heceler, mısra sonunda yer alan zihafa uğramış medli heceler ve medli okunan heceler şeklindeki tasnifle incelenecektir.

3.1. Aldığı Ekle veya Girdiği Farsça/Arapça Terkip Yapısıyla Meddi Düşen Heceler

Vesîletü'n-necât'ın muhtevasını göz önünde bulundurunca kullanılan kelimelerin özellikle Arapça kökenli olması beklenen bir sonuçtur. Fakat bu kelimeler özellikle Türkçe eklerle çekimlenerek manzumede yer almıştır. Bu sayede Arapça veya Farsça kelimenin aslında bulunan medli hece yapısı tek kapalı hece vasfıyla mısralarda kullanılmıştır. Medli hecelerin tek kapalı ses değerine düşürülmesinde başvurulan bir diğer yöntem Farsça terkip yapısına sokmaktır. Arapça terkip ve irab ile düşürülen nadir medli hece örneğine de rastlanır.

Metin boyunca mükerrerler de dahil olmak üzere 533 medli hecenin Türkçe eklerle, Farsça terkip yapısıyla, Arapça terkip ve irab ile tek kapalı heceye dönüştürüldüğü görülür. Süleyman Çelebi'nin mevlidinde medli heceleri tek kapalı heceye dönüştürmede en çok Türkçe eklerden yararlanılmıştır. Farsça terkip yapısıyla medli hecenin düştüğü 111 örneğe karşılık Türkçe eklerle 419 medli hece tek kapalı heceye dönüşmüştür. Arapça terkip ve irabın medli heceyi düşürdüğü 3 örnek tespit edilmiştir.

Medli heceleri düşüren Türkçe eklerin büyük çoğunluğunun çekim ekleri; bilhassa vasıta hâli ekiyle iyelik ekleri olduğu görülür. Bunun dışında sesli ile başlayan diğer Türkçe eklerin de medli heceyi düşürdüğü örneklere rastlanmaktadır. Türkçe eklerle tek kapalı heceye düşen medli hece için aşağıdaki beyit örnek olarak verilebilir:

Hem nübüvvet **mühri**_anun **zahrın**dadı

Halkı ol **mührile Hakka** ündedi 315[3]

Bu hususta son olarak şunu eklemek gerekir. Türkçe *var* kelimesi 6 beyitte (27, 28, 29, 370, 413, 436) medli bir hece gibi değerlendirilmiş ve arkasından gelen Türkçe ekle tek kapalı heceye dönüştürülmüştür. Elbette gelen ek neticesinde *va* hecesinin imaleli okunduğu söylenebilir. Ancak az sonra değinileceği üzere *var* kelimesinin müstakil olarak medli okunduğu beyitler de karşımıza çıkmaktadır. Bu yüzden *var* kelimesinin ekle tek kapalı heceye dönüştürüldüğü tezimiz kuvvet bulmaktadır.[4]

---

[3] Verilen numaralar *Vesîletü'n-necât*'ın Timurtaş neşrindeki (1990) beyit numaralarını göstermektedir. Yazı boyunca bu şekilde beyit sonunda verilecektir. Ayrıca beyitlerdeki tasarrufların daha açık görünmesi için ilgili heceler tarafımızca koyu yazılmıştır.

[4] Aldığı ekle veya girdiği Arapça/Farsça terkip yapısıyla medli yapısı düşen hecelerin yer aldığı diğer beyit numaraları şunlardır: 5, 6, 7, 10, 15, 17, 24, 25, 28, 30, 34, 140, 183, 249, 337, 487, 669, 34, 51, 103, 159, 184, 250, 277, 338, 399, 488, 574, 606, 670, 39, 43, 47, 48, 49, 50, 57, 60, 64, 65, 68, 76, 81, 82, 84, 93, 94, 96, 97, 99, 101, 102, 105, 106, 110, 117, 121, 126, 127, 128, 130, 131, 134, 146, 147, 150, 151, 152, 153, 154, 160, 161, 174, 180, 181, 182, 185, 188, 189, 195, 199, 202, 203, 204, 205, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 217, 219, 225, 226, 227, 229, 231, 232, 238, 239, 241, 253, 254, 259, 260, 261, 262, 264, 265, 267, 270, 272, 273, 274, 275, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 296, 297, 299, 306, 307, 308, 311, 312, 314, 316, 320, 321, 323, 328, 329, 331, 334, 335, 336, 339, 340, 341, 342, 343, 346, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 368, 372, 373, 376, 380, 381, 383, 385, 391, 392, 394, 396, 397, 398, 400, 403, 404, 405, 408, 409, 410, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 419, 421, 422, 424, 425, 426, 429, 431, 433, 437, 438, 440, 443, 445, 446, 447, 449, 450, 451, 452, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 468, 470, 471, 472, 474, 475, 476, 477, 478, 480, 481, 485, 489, 490, 492, 494, 495, 495, 497, 498, 499, 500, 501, 503, 504, 505, 508, 509, 510, 511, 512, 515, 516, 518, 519, 522, 523, 524, 526, 527, 529, 532, 533, 534, 541, 542, 543, 552, 553, 558, 560, 564, 566, 567, 568, 569, 577, 579, 583, 584, 585, 587, 589, 590, 593, 594, 596, 598, 599, 600, 602, 603, 604, 607, 608, 609, 610, 612, 613, 616, 617, 619, 620, 621, 625, 626, 627, 628, 629, 630, 631, 632, 633, 638, 639, 640, 642, 643, 644, 648,

3.2. Kendinden Sonraki Kelimeyle Ulama Yapılıp Meddi Düşen Heceler

Bu başlıkta incelediğimiz heceler aslında bir önceki başlıkta incelenen hecelerle aynı yapıdadır. Bunları tek kapalı heceye dönüştüren şey kendinden sonraki kelimeyle ulama yapılıyor olmasıdır. *Vesîletü'n-necât*'ta, Arapça kelimelerin çoğunlukta olduğu bu tür medli hecelere sahip 342 kelime tespit edilmiştir.

Bu kelimelerdeki medli heceleri tek kapalı heceye çeviren yapı genellikle Farsça atıf vavları olmuştur. Bunun dışında *et-*, *eyle-*, *ol-*, *işle-* gibi yardımcı fiillerinde söz konusu ulamada sıklıkla karşımıza çıktığı görülür. Diğer Türkçe yapılarla da medli heceler tek kapalı heceye dönüştürülmüştür. Bu hususa aşağıdaki beyit örnek olarak verilebilir:

Kimi tak**dîs ü** kimi tem**cîd o**kur

Kimi teh**lîl ü** kimi tah**mîd o**kur 375[5]

3.3. Medli Olduğu Hâlde Zihaflı Okunan Mısra Ortasındaki Heceler

Medli olması gerektiği hâlde zihafla tek kapalı sese dönüştürülen hecelere Türkçede aruzu en maharetli şekilde kullanan şairlerde bile rastlamak mümkündür. Aruzun Türkçedeki seyrine bakıldığında bunun farklı izahları yapılabilir. Türkçe manzumelerde medli hecelerin tek kapalı heceye dönüştürülmesindeki en etkili sebep kelimelerin Türkçe telaffuzunun öncelenmesidir.

Vesîletü'n-necât'ta mükerrerler de dâhil olmak üzere 275 medli hece, aruz kurallarına göre medli okunması gerektiği hâlde tek kapalı ses değeriyle karşımıza çıkar. Sonu *nûn* ile biten medli hecelerde de durum aynıdır. Aslında yalın hâldeki Arapça veya Farsça *ünsüz + ünlü + çift ünsüz* (Örneğin 'arş, derd) şeklindeki medli heceden farkı olmayan Türkçe bazı kelimeler de bu bağlamda değerlendirilebilir (Tokatlı, 2001: 708). *Vesîletü'n-necât*'ta *artmaz* (57), *görk* (71), *dört* (271), *artdı* (395), *altmış* (516), *iltdi* (555), *artmaz* (714) kelimelerinde tutarlı olarak med durumuna hiç rastlanmaz. Bu durum Süleyman Çelebi'nin aruz tecrübesinin ilk asırlarında da olsa ses benzerliğine rağmen *ünsüz + ünlü + çift ünsüz* şeklindeki Türkçe kelimelerde med yapmamaya özen gösterdiğini düşündürmektedir.

Allâh lafzının yalın veya Arapça terkibin sonunda yer aldığı örneklerde daima zihaflı olarak Türkçe telaffuza uygun okunduğu görülür. Bunun dışında aruz kurallarına göre zihaflı sayılan medli hecelerde Türkçe telaffuzun tercihinden kaynaklanan bir durum söz konusudur. Bu tarz hecelerin mecburiyetten (!) zihaflı okunduğunu iddia etmek oldukça güçtür. Sonraki asırlarda klasik şiirde medli okumaya özen gösterilen pek çok hecenin Türkçe telaffuzla okunması Süleyman Çelebi'nin konuşma diline yakınlığına da delil gösterilebilir. Bu noktada Süleyman Çelebi kendisinden beş asır sonraki "*Yetişilmez ki: Süleyman Dede yükseklerde*." diyen Mehmet Âkif'le sade Türkçe paydasında buluşur (Özkan, 2020: 100). Mehmet Âkif'in halk diliyle kurduğu manzumelerindeki medli hece tercihleri Süleyman Çelebi'yle oldukça benzerdir.

Medli olması gerektiği hâlde tek kapalı hece olarak okunması gereken bazı örnekler şunlardır: *mah**lûk*** (66), ***'arş**da* (74), ***dostlu**ğına* (82), *ye**tîm*** (229), *ik**râm*** (359), *as**hâb*** (536), ***hâl**de* (554), ***vakt**da*

650, 652, 653, 655, 662, 666, 668, 671, 676, 679, 683, 684, 686, 687, 691, 694, 696, 697, 698, 699, 700, 703, 704, 707, 711, 714, 715, 716, 718, 720, 721, 722, 724, 725, 726, 727, 728, 729.

[5] Kendisinden sonraki kelimeyle ulama yapıldığı için meddi düşen hecelerin yer aldığı diğer beyit numaraları şunlardır: 2, 6, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 25, 29, 30, 31, 33, 140, 183, 249, 337, 487, 669, 38, 39, 42, 45, 48, 49, 50, 56, 57, 60, 61, 64, 67, 68, 71, 73, 74, 75, 78, 84, 92, 97, 98, 99, 101, 102, 106, 113, 114, 116, 118, 120, 122, 123, 124, 125, 129, 130, 135, 136, 137, 138, 139, 143, 150, 158, 164, 166, 169, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 190, 191, 203, 204, 209, 210, 212, 213, 214, 217, 222, 226, 232, 244, 264, 267, 269, 271, 272, 282, 283, 284, 285, 287, 291, 293, 306, 307, 316, 318, 321, 325, 327, 333, 334, 339, 341, 348, 353, 373, 374, 376, 377, 379, 381, 385, 389, 390, 391, 396, 398, 414, 417, 420, 423, 424, 429, 430, 431, 432, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 463, 464, 466, 469, 470, 478, 481, 489, 495, 498, 506, 511, 514, 517, 518, 524, 527, 530, 532, 533, 535, 540, 542, 544, 553, 554, 556, 559, 564, 565, 577, 582, 583, 586, 587, 589, 592, 601, 605, 608, 611, 612, 614, 615, 617, 619, 624, 626, 628, 630, 631, 632, 635, 639, 641, 643, 647, 649, 659, 662, 666, 671, 676, 679, 683, 684, 687, 691, 693, 696, 711, 713, 714, 722, 723, 725, 728, 729.

(556). Sayısı çoğaltılabilecek bu örneklerde özellikle *Hakk*, *hîç*, *halk*, *hôş* kelimelerinin sıklıkla Türkçeleşmiş bir telaffuzla mısralarda yer aldığı görülür. Sonu *nûn* harfiyle biten içinde uzun ünlü barındıran hecelerin çoğu için de durum aynıdır. Bu bağlamda bahsi geçen kelimelerin şiir ve yazı dilinde de kısa okutulmasında ve Türkçenin ses yapısına uydurulmasında Süleyman Çelebi'nin bu meşhur eserinin önemli bir etkiye sahip olduğu ifade edilebilir. Aslı medli hece olan *Bekir* (aslı *bekr*) (540), *fevit* (aslı *fevt*) (678) kelimeleri de hecenin Türkçeleştirilmesi bağlamında ele alınabilir. Aşağıdaki beyitte Türkçe telaffuzu tercih edilen bazı medli hece örnekleri görülecektir:

İmdi ol **dür dürc**lerini açalum

Size mi'**râc dür**lerinden saçalum 344[6]

3.4. Medli Olduğu Hâlde Zihaflı Okunan Mısra Sonundaki Heceler

Burada incelenecek heceler yapı bakımından bir önceki başlıkta yer alan hecelerle aynıdır. Fakat bu hecelerin mısra sonunda yer alması daha farklı dikkatlerle üzerinde durmayı gerekli kılmaktadır.

Vesîletü'n-necât'ta beyit sonunda medli olması gerektiği hâlde zihafla okunan 221 hece bulunmaktadır. Bu durum Süleyman Çelebi'nin kafiye yapmada başvurduğu bir yöntemi de göstermektedir. 732 beyitli bir mesnevide 220 beytin medli heceye sahip kelimelerle bitiyor olması müellifin Arapça/Farsça kelimeleri çok sık kullandığını düşündürebilir. Fakat mısra sonunda olduğundan dolayı bunların tek kapalı hece olarak okunma mecburiyeti daha farklı bir yorumu beraberinde getirir. Bütün bu medli heceler Türkçenin sentaksına uygun bir şekilde kısa seslendirilmektedir. Böyle bir durumda Arapça/Farsça pek çok kelime aruz sayesinde Türkçe telaffuzla karşımıza çıkmaktadır. Bu özelliği itibariyle *Vesîletü'n-necât*'ın konuşma dilinden beslendiği gibi konuşma diline pek çok kelimeyi Türkçe telaffuzla kazandırdığı da söylenebilir. Mısra sonunda yer alan *tamâm* (4), *cemîl* (18), *kelâm* (33), *usûl* (170), *nasîb* (258), *mûm* (267), *zamân* (300), *kabûl* (680), *günâh* (698), *kitâb* (727) gibi kelimelerin konuşma dilinde kısa şekilde seslendirilmesinde *Vesîletü'n-necât* gibi meşhur bir metnin etkili olduğunu tahmin etmek mümkündür.

Mısra sonunda zihaflı okunan medli hecelerin büyük bir çoğunluğunun içinde uzun ünlü bulunan ve sonu tek ünsüzle biten heceler olduğu görülür. Sonu çift ünsüzle biten medli hece sayısı oldukça azdır. Ayrıca bahsi geçen niteliklere sahip mısra sonundaki kelimelerin çoğu Arapça asıllıdır. Farsçadan alınan kelimelerin de sonu genellikle *nûn* harfiyle bitmektedir. Aşağıdaki beyitte mısra sonunda yer alan zihaflı medli hece örnekleri görülmektedir:

İşit imdi kim o fahr-i kâ'i**nât**

Nice haste oldı vü buldı ve**fât** 515[7]

---

[6] Medli olduğu halde zihaf yapılarak tek kapalı şeklinde okunan hecelerin yer aldığı diğer beyit numaraları şunlardır: 1, 2, 3, 4, 6, 13, 21, 35, 36, 37, 40, 42, 54, 55, 57, 59, 65, 66, 67, 70, 71, 72, 74, 77, 82, 83, 86, 299, 91, 95, 99, 100, 104, 107, 112, 116, 118, 119, 121, 128, 126, 135, 142, 161, 168, 170, 180, 181, 187, 189, 200, 203, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 214, 216, 221, 223, 224, 225, 228, 229, 235, 237, 245, 247, 257, 259, 263, 271, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 286, 290, 293, 295, 297, 302, 309, 317, 326, 330, 333, 335, 340, 343, 347, 348, 352, 353, 354, 355, 356, 359, 361, 363, 364, 366, 371, 374, 376, 381, 388, 390, 391, 395, 400, 402, 403, 408, 410, 411, 412, 413, 417, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 428, 429, 430, 431, 432, 436, 439, 448, 449, 450, 452, 456, 458, 459, 467, 474, 475, 479, 480, 483, 486, 491, 492, 494, 496, 499, 500, 503, 504, 505, 516, 518, 519, 522, 524, 525, 526, 527, 528, 532, 536, 537, 545, 546, 550, 553, 554, 555, 556, 557, 558, 561, 563, 565, 566, 568, 572, 582, 584, 585, 588, 589, 591, 592, 593, 584, 594, 596, 608, 613, 615, 628, 632, 633, 634, 636, 637, 638, 639, 644, 646, 655, 657, 660, 662, 663, 665, 667, 673, 676, 677, 678, 683, 688, 694, 697, 698, 699, 702, 703, 711, 713, 714, 716, 723, 725, 726, 727.

[7] Medli olduğu halde zihaf yapılarak tek kapalı şekilde okunan heceler diğer şu numaralı beyitlerin sonunda yer almaktadır: 4, 5, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 23, 24, 25, 31, 33, 140, 34, 51, 103, 141, 159, 184, 250, 277, 338, 399, 488, 574, 606, 670, 41, 49, 50, 53, 58, 59, 61, 65, 71, 73, 74, 75, 77, 78, 81, 92, 93, 102, 183, 249, 276, 337, 487, 669, 105, 110, 113, 120, 122, 124, 199, 125, 126, 127, 132, 134, 135, 138, 153, 155, 164, 170, 172, 173, 175, 176, 177, 178, 188, 190, 191, 197, 201, 205, 214, 224, 226, 231, 246, 248, 253, 254, 258, 260, 261, 267, 270, 275, 288, 289, 294, 300, 304, 306, 309, 310, 313, 320, 321, 324, 328, 330, 334, 335, 339, 351, 352, 357, 361, 362, 363, 364, 365, 368, 369, 373, 374, 378, 382, 386, 389, 391, 392, 396, 397, 398, 401, 402, 404, 406, 409, 411, 415, 421, 428, 438, 450, 451, 454, 464, 472, 476, 477, 489, 492, 494, 498, 499, 500, 504, 510, 516, 521, 523, 526, 532, 533, 534, 539, 541,

3.5. Medli Okunan Heceler

Vesîletü'n-necât'ta mükerrer olanlarla birlikte 52 hecede med yapılmıştır. Bunlardan ikisi İbranice asıllı olmak üzere 29 tanesi Arapça, 19 tanesi Farsça, 4 tanesi de Türkçe kelimelerde karşımıza çıkar.

Arapça medli hecelerden 11 tanesi sonu tek sesizle biten ve içinde uzun ünlü barındıran hece yapısındadır. Buna karşılık Arapça 18 medli hecenin sonu çift ünsüzle bitmektedir. Arapça *müş**tâk*** (204), *tev**hîd*** (280), ***nûr*** (298), *mak**bûl*** (383, 680), *mah**sûl*** (383), *mas**tûr*** (475), *mes**tûr*** (475), *in**'âm*** (715); ***Bârr*** (13), ***'akl*** (52, 339), ***g**ark**dan*** (78), ***emr*** (208), ***vahy*** (281), ***fevc*** (289, 494), ***'ışk*** (289), ***fikr*** (340), ***kibr*** (445), ***'ayb*** (453), ***'ayb**suz*** (453), ***za'f*** (524), ***kasd*** (528), ***Bekr*** (541), ***vahy*** (582), ***sabr*** (609); ***Şît*** (124), ***Sâm*** (129) kelimelerindeki koyu yazılan heceler medli olarak karşımıza çıkar.

Farsça medli hecelerdeyse durum tam tersidir. Sonu çift sessizle biten 2 heceye karşılık içinde uzun ünlü barındırıp sonu tek sessizle biten 17 hece bulunur. Farsça ***kird**gâr* (68), ***seng**sâr* (476); ***lîk*** (50), ***pâk**-din* (112), ***rûzg**âr* (122), *dîv**âr*** (197), *dil**dâr*** (202), ***tîz*** (209), ***pâk*** (294), ***mâh**-veş* (311), ***hîç*** (334, 469, 500, 602), ***g**avv**âs**-vâr* (342), ***şâh**-vâr* (342), ***mâh**-rû* (355), ***zîn**hâr* (382), ***mâh**-rû* (527) kelimelerindeki koyu yazılan heceler *Vesîletü'n-necât*'ın medli hecelerindendir.

Arapça veya Farsça kelimeler arasında en çok med yapılan hece *hîç* kelimesinin tek hecesidir. Bu kelime dört farklı beyitte medli okunsa da metin boyunca 12 farklı beyitte (245, 247, 295, 371, 391, 431, 450, 480, 525, 655, 660, 703) zihaflı okunmuştur. Bu noktada kelimenin aslında konuşma diline uygun zihaflı hâlinin öncelikli olduğu görülür. *Hîç* kelimesinin medli okunduğu durumlardaysa anlamı kuvvetlendirdiği söylenebilir:

Mu'cizâtına anun yok **hîç** had
Hadd ü addin bilmez anun hîç ahad 334

Hîç bir gün ölümümi sanmadum
Fısk u isyân işleyüp usanmadum 469

Ömrini Hak buyruğına kıldı sarf
Emr-i Hakdan kılmadı kem **hîç** harf 500

Tanrı emrin kılmayalar **hîç** fevt
Tâ irişince bulara vakt-ı mevt 602

Süleyman Çelebi mevlid boyunca sonu *nûn* harfiyle biten medli heceleri bir örnek dışında tek kapalı hece şeklinde kullanmayı tercih etmiştir. Aşağıdaki beyitte ise sonu *nûn* ile biten hece medli okunmuştur. Bu tasarrufta diğer medli hecelerin aksine anlamdan veya sanattan ziyade vezin zarureti daha baskındır:

Her göğe kim vardı hem ol bahtiyâr
Ümmetin dile didiler **zîn**hâr 382

Aşağıdaki iki beyitte yer alan medli heceler de kendisinden sonra ulama yapılabildiği hâlde müstakil okunarak aruz kalıbına uydurulmuştur:

Çün nesîm-i **'ışk** irdi urdı mevc
Ol me'ânî dürri çıkdı fevc fevc 289

Sordı bildi anı ol Hayrü'l-enâm
K'olmadı Bû **Bekr** ashâba imâm 541

Med yapılan Türkçe kelimeler ise *var*, *dağ* ve *vay* kelimeleridir. Bunlardan vay kelimesi ses taklidi bir kelime olduğundan dolayı diğer dillerle de ortak sayılabilir.

553, 557, 559, 562, 564, 576, 577, 578, 581, 583, 585, 588, 590, 591, 593, 596, 598, 602, 603, 605, 610, 611, 614, 623, 624, 626, 628, 633, 641, 645, 658, 680, 694, 696, 697, 698, 715, 718, 720, 723, 724, 727, 728, 730.

Na'ra vü feryâd u zârî hây u hây

Toldı yirler gökler âh u **vây** vây 614

Fakat *var* ve *dağ* kelimelerinde med yapılması bazı Türkçe kelimelerin aslında barındırdığı uzun hece ile ilgili olmalıdır. Türkçenin bazı lehçelerinde bugün hâlâ korunan bu aslî uzun ünlüler (Tokatlı, 2001: 707) Anadolu sahası yazı dilinde de bir şekilde yer almıştır. Daha sonraki asırlarda Osmanlı şairleri tarafından hâlâ medli kullanılan *dağ* ve *var* kelimeleri (Taş, 2008: 147, 149) *Vesîletü'n-necât*'ta da aşağıdaki beyitlerde medli olarak yer almaktadır:

Gerçi ki yok-durur bu Süleymânda hoş amel

Lîkin anun ümîdi dahı **vâr** Mustafâ 286[8]

Çün Hirâ tağına basdı ol kadem

Tağ deprendi kadem basduğı dem 322

Sana lâyık bir amel hiç bizde yok

İlle isyân ile noksân **vâr** çok 703

Süleyman Çelebi *dağ* ve *var* kelimelerini metin boyunca genellikle konuşma dilinin özellikleriyle kullanmayı tercih etse de bu beyitlerdeki tasarrufuyla kökleri çok derinde olan bir geleneğe bağlılığını ortaya koyar. Özellikle *var* kelimesinin daha önce belirtilen ekli kullanımları da göz önünde bulundurulunca bu kelimenin Ana Türkçedeki aslî uzunluğuyla bazı beyitlerde yer aldığı görülür. Medli okunan bu Türkçe heceler aslî uzunluğu göstermekle birlikte beyitlerdeki anlamı da kuvvetlendirmektedir.

4. Sonuç

Süleyman Çelebi'nin mevlidi aruzun Türkçedeki seyrini ortaya koymak için ele alınabilecek önemli örneklerden biridir. Hem Anadolu sahası Türkçe metinlerin erken dönem örneklerinden biri olması hem de telif edildiği tarihten günümüze canlılığını koruması *Vesîletü'n-necât*'ı ayrıcalıklı kılmaktadır.

İmâle-i maksûr, zihaf gibi diğer aruz tasarrufları bir yana Türkçenin sentaksına tamamen yabancı olan medli hecelerin *Vesîletü'n-necât*'ta kullanımı büyük ölçüde tutarlılık arz eder. Neredeyse her beyitte karşımıza çıkan ve müstakil olarak medli okunması gereken heceler müellifin tasarruflarıyla en aza indirilmiştir. Özellikle sesli harfle başlayan Türkçe yapım ve çekim ekleriyle medli hecelerin, Türkçeye daha yakın bir yapıya dönüştürüldüğü görülür. Farsça terkip yapısı da aynı hizmeti görmektedir. Bunun dışında sesli harfle başlayan Türkçe yardımcı fiiller de medli heceleri tek kapalı heceye dönüştürmede sıklıkla kullanılmıştır.

Mevlid metnindeki zihaflı okunan medli heceler ise daha farklı bir yaklaşımı gösterir. Halk söyleyişinin tercih edildiği bu tarz hecelerde Türkçenin telaffuzuna uygunluk dikkati çeker. Bu durum Süleyman Çelebi'nin halk söyleyişinden ne denli beslendiğine delil olurken ortaya koyduğu yazılı metnin şöhretiyle Türkçe konuşan halkın diline katkıda bulunduğunu da gösterir.

Medli okunan kelimelerse zaman zaman vezin zaruriyetiyle mevlid mısralarındaki yerini alır. Fakat umumiyetle mevlid metnine anlam bakımından katkı sağlamıştır. Medli okunan sınırlı sayıdaki Türkçe kelime ise şimdilik kesin çizgilerle ortaya koyamadığımız Türk şiir geleneğinin bir yönüne işaret eder. Bugün kısa okunan bazı hecelerin Ana Türkçedeki aslî uzunluğuyla metinde yer alması Süleyman Çelebi'yi kesintisiz bir geleneğin parçası kılar.

Ortaya koyulan değerlendirmeler neticesinde Süleyman Çelebi'nin medli heceler üzerindeki tasarrufları Türkçe aruz sistemini anlama gayretlerinin bir yönüne ışık tutacaktır.

---

[8] Bu beytin yer aldığı bölüm *Vesîletü'n-necât*'taki 278-287. beyitler arasındaki medhiyedir. Bu bölümün vezni asıl metinden farklı olup *mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'îlü fâ'ilün* şeklindedir.

KAYNAKÇA

Ateş, Ahmet (1954). *Süleyman Çelebi Vesîletü'n-necât Mevlid*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Dilçin, Cem (2009). *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Düzenli, Mesut Bayram – BULAK, Şahap (2018). "Aruz Vezninin Türk Şiirine Tatbikinde Başvurulan İmlâ/Telaffuz Tasarrufları ve Mahiyetleri", *SUTAD*, Bahar 2018; (43): 145-171.

İpekten, Haluk (2005). *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Kaplan, Hasan (2011). "Bazı Türkçe Kelimelerde Mede Dair Düşünceler", *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literatureand History of Turkish or Turkic*. VI/4: 633-647.

Kaplan, Hasan (2018). "Fuzûlî'nin Gazellerinde Aruz Uygulamaları: Fuzûlî'nin Med Kullanımının Bâkî'yle Mukayesesi", *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 7(2): 837-876.

Pekolcay, Necla (2005). *Mevlid Süleyman Çelebi*. İstanbul: Sufi Kitap.

Saraç, M.A. Yekta (2010). *Klâsik Edebiyat Bilgisi Biçim-Ölçü-Kafiye*. İstanbul: Gökkubbe Yayınları.

Şafak, Yakup (2003). *Aruz Terimleri*. Konya: Saye.

Taş, Hakan (2008). "Klasik Türk Şiirinde Türkçe Sözcüklerde Med", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi (The Journal of Turkish Cultural Studies)*. 19: 143-156.

Timurtaş, Faruk Kadri (1990). *Mevlid (Vesîlet-ün-Necât) Süleyman Çelebi*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Tokatlı, Ümit (2001). "Aruzda 'Bir Buçuk Hece' ve 'Med' Terimleri Üzerine", *Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni (12-13 Nisan 2001) Bildiriler*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yayınları, 707-710.